

“O segredo”

Reproducimos deseguido o texto do relato “O segredo” incluído por Castelao no seu libro *Retrincos* (1934).

- CASTELAO, ALFONSO, R.: *Narracións e outras prosas*, Vigo: Galaxia, 1990, p. 35-38.

CONSELLO DA CULTURA GALEGA

Arquivo da Emigración Galega

O segredo

Tiña eu once anos cando meu pai, que estaba na Arxentina, nos chamou cabo de si; e lá fomos embarcados, a miña nai e mais eu, nun paquebote alemán. E axiña de arribar a Bos Aires pillamos un tren que corría moito e logo outro tren que corría pouco e despois un coche de cabalos que nos levou a tombos polo deserto da Pampa. Naquela soedade plantara meu pai unha casa para facerse rico, cavilando sempre nos eidos nativos; e era forza pechar os ollos ó circio traballo en espera do retorno feliz.

A nosa casa era o centro comercial de dez leguas á redonda. Alí vendiamos de todo e alí mercabamos canto producía o país: la, coiros e plumas. O mostrador do comercio estaba defendido con reixas de ferro, porque na nosa casa –portelo obrigado de moitos vieiros– paraban de cotío “gauchos” bravos, afeitos a tomarse de bebida para aldraxarnos co coitelo na man.

Eu doíame de durmir enriba do mostrador, en compañía do outro dependente. Miña nai, a pobre, choraba de verse ente xentes sen relixión. E os dous, feridos de saudade, botabamos de menos a pobreza limpa dos meus avós, que xa se tornara azul diante da moura fartura do presente; e no filo en que os nosos ollos se avistaban desbalsábanse en bágoas.

Un día chegou ó comercio un vello “gaucho”, enxebremente vestido e arangallado con mil adovíos de prata. O seu cabalo rechinaba no palenque e os nosos cans oubeánbanlle de firme.

–*Buen día, gringito* –díxome ó entrar pola porta.

E cando viña en dereitura do mostrador bambeouse á maneira dun trompo que morre e de seguida caeu, redondo, batendo coa cabeza no chan, co petar xordo dun petador de chumbo.

Acudiron os homes da casa. O dependente sacou da faltriqueira un espello pequeniño, púxollo diante da boca e, vendo que non embafaba co alento declarounos que o vello “gaucho” xa non era do noso mundo. E despois, sen ningunha oración, deitaron o morto enriba da mesa de billar, puxéronlle catro velas acesas e deixárono só.

Meu pai dispuxo que o dependente saíse en procura do Xuíz de paz, e logo enfrentouse con todos e díxonos que gardásemos segredo diante da miña nai. Un segredo tan grande non cabía no meu peito de neno, e axiña que o dependente se perdeu na longanía remaneceume o medo de durmir eu só no mostrador, entre tanto currunchos sombrizo, escoándose polas fendas do tabique lañado a luz do morto. Eu cismaba, cismaba, seguro de morrer de arrepío aquela noite, e a morte xa me parecía o xeito de libertarme do medo.

Chegou a noite, escura como boca de lobo. Eu arelaba botar fóra de min, nun brado ceibador, aquel medo abafante.

Ceamos, e despois de cear viñeron os contos de risa, que eu escoitei de moi lonxe, ensumido en min mesmo, esgotado de tódas as forzas. E no punto en que para min chegaba xa o fin do mundo, preguntou meu pai, sorrindo con agarimo:

–¿Queres durmir connosco, rapaz?

Ai, a vida voltou nunha branca labarada, e o meu corazón púxose a repenicar na táboa do peito.

Cando iamos deitarnos, os ollos de miña nai albiscaron nas tebras da noite unha fita de luz marela crebándose nunha morea de caixóns e barricadas.

–Anda, meu fillo, imos apagar a luz da sala de billar, que quedou acesa.

A derradeira verba callouse nos beizos da miña nai porque eu collinme a ela, endoudecido de espanto, e da miña gorxa rachada fuxiu un chío arrepiante que puñalou a negrume do silencio.

Acudiron todos e todos se riron de min; soamente miña nai me esculcaba cavilosa.

A pobre, sentada no leito, preguntaba, preguntaba... “¿Que facía alí aquela luz? ¿Por que o rapaz pegou aquel chío de paxaro agoirento? ¿Por que a luz seguía acesa? ¿Que había alí?”

Miña nai seguiu preguntando e meu pai ríndose dela facendo que se moqueaba das súas cavilacións; mais eu vin que de tanto falar da luz meu pai mesmo colleu medo. E despois de dúas ou tres horas funme quedando na lentura das sabas, e cando chegou o día xa fuxiran os medos todos.

Namentras vivimos naquel deserto miña nai non se decatou de que calquera de nós podía morrer alí e podía ser soterrado como un can. E eu souben gardar o segredo.